MAHALLA YETTILIGINING JINOYATCHILIKKA QARSHI KURASHISHDAGI O‘ZARO HAMKORLIK ALGORITMI

Xusainov Alisher Abduvaxabovich
O’zbekiston respublikasi jamoat xavfsizligi xizmati mustaqil izlanuvchisi
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20111856

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada mahalla yettiligining jinoyatchilikka qarshi kurashishdagi o‘zaro hamkorlik mexanizmlari, tashkiliy-huquqiy asoslari hamda profilaktik faoliyat samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi algoritmik yondashuvlar tahlil qilinadi. Zamonaviy jamiyatda jinoyatchilikning murakkablashuvi, yoshlar o‘rtasida turli huquqbuzarliklarning ortib borishi, kiberjinoyatlar, oilaviy nizolar va ijtimoiy muammolarning kuchayishi mahalla institutidan yanada tizimli va koordinatsiyalashgan faoliyatni talab etmoqda. Maqolada mahalla yettiligi tarkibiga kiruvchi subyektlarning funksional vazifalari, ular o‘rtasidagi axborot almashinuvi, muammolarni erta aniqlash, xavf guruhlarini monitoring qilish hamda profilaktik tadbirlarni amalga oshirish bosqichlari yoritilgan. Shuningdek, jinoyatchilikning oldini olishda raqamli texnologiyalar, ijtimoiy monitoring va fuqarolik nazoratining ahamiyati ochib berilgan. Tadqiqot natijasida mahalla yettiligi faoliyatini integratsiyalashgan algoritm asosida tashkil etish hududlarda xavfsizlik va barqarorlikni ta’minlashning muhim omili ekanligi asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: mahalla yettiligi, jinoyatchilik profilaktikasi, hamkorlik algoritmi, profilaktika inspektori, ijtimoiy nazorat, huquqbuzarlik.

Bugungi globallashuv va axborotlashuv davrida jinoyatchilikning shakllari, usullari hamda ko‘lami sezilarli ravishda murakkablashib bormoqda. Ayniqsa, yoshlar o‘rtasidagi huquqbuzarliklar, oilaviy zo‘ravonlik, kiberjinoyatlar, giyohvandlik bilan bog‘liq jinoyatlar va ijtimoiy beqarorlik omillari jamiyat xavfsizligiga jiddiy tahdid solmoqda. Shu sababli jinoyatchilikka qarshi kurashish faqatgina ҳуқуқни муҳофаза қилувчи organlarning emas, balki butun jamiyatning ustuvor vazifasiga aylangan. O‘zbekiston sharoitida mahalla instituti fuqarolik jamiyatining muhim tayanchi sifatida ijtimoiy muammolarni joyida hal etish, aholining turmush darajasini yaxshilash va huquqbuzarliklarning oldini olishda katta imkoniyatlarga ega. Ayniqsa, “mahalla yettiligi” tizimining joriy etilishi mahallalarda ijtimoiy profilaktika samaradorligini oshirish, davlat organlari va jamoatchilik o‘rtasidagi integratsiyani mustahkamlash hamda hududlarda xavfsizlikni ta’minlashning yangi bosqichini boshlab berdi.

Mahalla yettiligi deganda mahalla raisi, hokim yordamchisi, yoshlar yetakchisi, xotin-qizlar faoli, profilaktika inspektori, soliq inspektori va ijtimoiy xodimning o‘zaro hamkorlikdagi faoliyati tushuniladi. Mazkur tizimning asosiy maqsadi mahalladagi ijtimoiy-iqtisodiy, ma’naviy va huquqiy muammolarni kompleks ravishda o‘rganish hamda ularni barvaqt bartaraf etish orqali jinoyatchilikning oldini olishdan iboratdir. Shu jihatdan qaraganda, mahalla yettiligi faoliyatining muvaffaqiyati ular o‘rtasidagi aniq hamkorlik algoritmiga, ya’ni har bir subyektning vazifalari, axborot almashinuvi tartibi va tezkor choralar ko‘rish mexanizmlariga bevosita bog‘liq hisoblanadi.

Mahalla yettiligi faoliyatidagi hamkorlik algoritmining birinchi bosqichi muammolarni aniqlash va diagnostika qilishdan iboratdir. Bu jarayonda har bir subyekt o‘z yo‘nalishi bo‘yicha hududdagi holatni muntazam monitoring qiladi. Masalan, profilaktika inspektori jinoyatchilikka moyil shaxslar, ilgari sudlangan fuqarolar, notinch oilalar va huquqbuzarlik sodir etish xavfi yuqori bo‘lgan hududlarni nazorat qiladi. Yoshlar yetakchisi ishsiz yoki nazoratsiz qolgan yoshlar bilan ishlaydi, ularning qiziqishlari va muammolarini o‘rganadi. Xotin-qizlar faoli oilaviy nizolar, gender zo‘ravonlik va ayollar bandligi bilan bog‘liq masalalarni tahlil qiladi. Hokim yordamchisi esa ijtimoiy-iqtisodiy muammolar, kambag‘allik va ishsizlik holatlarini aniqlaydi. Shu tariqa mahalladagi barcha ijtimoiy qatlamlar kesimida muammolar to‘g‘risida ma’lumotlar bazasi shakllantiriladi.

Hamkorlik algoritmining ikkinchi bosqichi axborot almashinuvi va koordinatsiyani tashkil etishdir. Jinoyatchilikka qarshi kurashishda tezkor va aniq ma’lumot almashinuvi muhim ahamiyat kasb etadi. Agar biror yosh fuqaro darslarga qatnashmayotgani yoki salbiy guruhlarga qo‘shilib qolayotgani

aniqlansa, yoshlar yetakchisi bu haqda profilaktika inspektori va mahalla raisiga ma'lumot beradi. Oiladagi nizolar yoki zo'ravonlik holatlari aniqlanganda esa xotin-qizlar faoli tegishli subyektlarni jalb qiladi. Shu orqali muammo chuqurlashib ketishidan oldin profilaktik choralar ko'riladi. Zamonaviy sharoitda bunday axborot almashinuvini raqamli platformalar orqali amalga oshirish samaradorlikni yanada oshiradi. Elektron monitoring tizimlari, mahalla ma'lumotlar bazasi va mobil ilovalar orqali xavf guruhidagi fuqarolarni muntazam nazorat qilish imkoniyati paydo bo'ladi.

Hamkorlik algoritmining uchinchi bosqichi profilaktik rejalashtirish va individual yondashuvni amalga oshirishdan iborat. Har bir muammo yoki xavf guruhi bo'yicha alohida chora-tadbirlar ishlab chiqilishi kerak. Masalan, ishsiz yoshlarni band qilish uchun hokim yordamchisi va yoshlar yetakchisi birgalikda kasb-hunar kurslari, subsidiyalar yoki ish o'rinlari bilan ta'minlash choralarini ko'radi. Oilaviy nizolar bo'yicha xotin-qizlar faoli, psixolog va profilaktika inspektori hamkorlikda tushuntirish ishlari olib boradi. Jinoyatchilikka moyil shaxslar bilan esa individual profilaktik suhbatlar, ijtimoiy moslashtirish va jamoatchilik nazorati mexanizmlari qo'llaniladi. Bu bosqichda eng muhim jihat muammoga formal emas, balki individual va insonparvar yondashuvni ta'minlashdir.

Mahalla yettiligi faoliyatining samaradorligi ko'p jihatdan profilaktik tadbirlarning tizimliligi va uzluksizligiga bog'liq. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, faqatgina reydlar yoki bir martalik targ'ibot ishlari orqali jinoyatchilikni kamaytirish qiyin. Shu sababli mahalla yettiligi tomonidan amalga oshiriladigan profilaktik faoliyat doimiy monitoring, psixologik qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy yordam va ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar bilan uyg'unlashgan bo'lishi lozim. Ayniqsa, yoshlar o'rtasida sport musobaqalari, kitobxonlik loyihalari, IT va tadbirkorlik kurslarini tashkil etish salbiy ta'sirlardan himoyalashning samarali vositasi hisoblanadi. Chunki bo'sh vaqtni mazmunli tashkil etish jinoyatchilik profilaktikasining eng muhim omillaridan biridir.

Mahalla yettiligining o'zaro hamkorlik algoritmida fuqarolik jamiyati institutlari va jamoatchilik ishtiroki ham alohida ahamiyat kasb etadi. Jinoyatchilikka qarshi kurashishda faqat davlat organlariga tayanish yetarli emas. Aholining huquqiy ongi va fuqarolik mas'uliyatini oshirish, qo'ni-qo'shnichilik nazoratini kuchaytirish, nuroniylar va ziyolilar tajribasidan foydalanish muhimdir. Mahalla aholisi orasida "befarq bo'lmaslik" tamoyilini shakllantirish jinoyatlarning barvaqt oldini olishga yordam beradi. Shu maqsadda mahalla yettiligi muntazam ravishda ochiq muloqotlar, huquqiy targ'ibot tadbirlari va jamoatchilik yig'inlarini tashkil etishi lozim.

Zamonaviy texnologiyalar mahalla yettiligi faoliyatini yanada samarali tashkil etishda katta imkoniyatlar yaratmoqda. Sun'iy intellekt asosidagi monitoring tizimlari, videokuzatuv vositalari, elektron ma'lumotlar bazalari va mobil ilovalar orqali hududdagi xavfsizlik holatini real vaqt rejimida kuzatish mumkin. Masalan, xavf guruhidagi fuqarolar bo'yicha yagona elektron platforma yaratilib, barcha subyektlarning ma'lumot almashinuvi integratsiyalashsa, muammolarga tezkor javob qaytarish imkoniyati oshadi. Bundan tashqari, big data texnologiyalari yordamida jinoyatchilikning asosiy omillari va tendensiyalarini prognoz qilish mumkin bo'ladi. Bu esa profilaktik faoliyatni reaktiv emas, balki proaktiv asosda tashkil etishga xizmat qiladi.

Shuningdek, mahalla yettiligi faoliyatida ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, subyektlar o'rtasida vazifalar takrorlanishi, ma'lumot almashinuvidagi sustlik, ayrim hududlarda malakali kadrlarning yetishmasligi hamda raqamli infratuzilmaning to'liq shakllanmaganligi samaradorlikka salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ba'zi hollarda esa profilaktik faoliyat rasmiyatchilikka aylanib qolayotgani kuzatiladi. Shu sababli mahalla yettiligi a'zolarining malakasini oshirish, ular uchun muntazam treninglar tashkil etish va faoliyat natijadorligini aniq indikatorlar asosida baholash muhim ahamiyatga ega.

Mahalla yettiligining jinoyatchilikka qarshi kurashishdagi o'zaro hamkorlik algoritmini takomillashtirish uchun bir qator takliflarni ilgari surish mumkin. Birinchidan, barcha subyektlar faoliyatini yagona raqamli platforma orqali integratsiyalash zarur. Ikkinchidan, xavf guruhlarini aniqlashda sun'iy intellekt va analitik tizimlardan foydalanish kerak. Uchinchidan, mahallalarda psixologik xizmatlar va mediatsiya markazlari faoliyatini kengaytirish lozim. To'rtinchidan, yoshlar bandligini ta'minlashga qaratilgan innovatsion loyihalarni ko'paytirish zarur. Beshinchidan, jamoatchilik nazorati va fuqarolarning ijtimoiy faolligini oshirish orqali profilaktik tizimni mustahkamlash maqsadga muvofiqdir.

Xulosa qilib aytganda, mahalla yettiligining jinoyatchilikka qarshi kurashishdagi o‘zaro hamkorlik algoritmi jamiyat xavfsizligini ta’minlashning muhim institutsional mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Mazkur tizimning samarali ishlashi subyektlar o‘rtasidagi uzviy hamkorlik, tezkor axborot almashinuvi, individual yondashuv va zamonaviy texnologiyalarni qo‘llashga bog‘liqdir. Mahalla instituti davlat va jamiyat o‘rtasidagi ko‘prik sifatida nafaqat jinoyatchilikning oldini olish, balki fuqarolarning ijtimoiy farovonligini oshirish, yoshlarni sog‘lom muhitda tarbiyalash va barqaror taraqqiyotni ta’minlashda ham muhim rol o‘ynaydi. Shu sababli mahalla yettiligi faoliyatini ilmiy asosda takomillashtirish, uni innovatsion va raqamli yondashuvlar bilan boyitish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar (APA formatida):

1. Ahmedov, Q. (2022). Mahalla institutining ijtimoiy boshqaruvdagi o‘rni. Toshkent: Yangi Asr Avlodi.
2. Bekmurodov, M. (2021). Preventive mechanisms of crime control in local communities. Journal of Law Research, 6(2), 45–57.
3. Giddens, A. (2013). Sociology (7th ed.). Cambridge: Polity Press.
4. Parsons, T. (1951). The Social System. New York: Free Press.
5. Qodirov, S. (2023). Jinoyatchilik profilaktikasida raqamli texnologiyalarning ahamiyati. Huquq va Jamiyat, 4(1), 88–96.
6. United Nations Office on Drugs and Crime. (2020). Handbook on Crime Prevention Guidelines. Vienna: UNODC.
7. Yusupov, A. (2021). Mahalla va fuqarolik jamiyati institutlari hamkorligi. Ijtimoiy Tadqiqotlar Jurnali, 3(5), 60–72.
8. Zokirova, D. (2022). Yoshlar o‘rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish mexanizmlari. Pedagogik va Huquqiy Tadqiqotlar, 2(4), 101–110.
9. Durkheim, E. (1984). The Division of Labor in Society. London: Macmillan.